

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ПРОЦЕСІ РОЗВ'ЯЗАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ СИТУАЦІЙ

Черняков В. В.

Чернігівський національний педагогічний університет ім. Т. Г. Шевченка

Анотація. Професійна підготовка майбутнього вчителя фізичної культури передбачає широке використання зразків педагогічної діяльності вчителя в школі. Рациональну послідовність педагогічних дій у ході розв'язання педагогічних ситуацій визначає створена нами «Логічна модель розв'язання професійних ситуацій». Застосування методу розв'язання педагогічних ситуацій дозволяє ефективно розвивати професійну компетентність майбутніх фахівців з фізичного виховання та підвищити рівень їхньої готовності до майбутньої педагогічної діяльності.

Ключові слова: професійна компетентність, педагогічні ситуації.

Аннотация. Черняков В. В. Развитие профессиональной компетентности будущих учителей физической культуры в процессе решения педагогических ситуаций. Профессиональная подготовка будущих учителей физической культуры предусматривает использование образцов педагогической деятельности учителя в школе. Рациональную последовательность педагогических действий в процессе решения педагогических ситуаций определяет созданная нами «Логическая модель решения профессиональных ситуаций». Применение метода решения педагогических ситуаций позволяет эффективно развивать профессиональную компетентность будущих специалистов по физическому воспитанию и повысить уровень их готовности к будущей педагогической деятельности.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, педагогические ситуации.

Abstract. Chernyakov V. Development of professional competence of the future teachers of physical culture during the decision of pedagogical situations. Vocational training of the future teachers of physical culture provides use of samples of pedagogical activity of the teacher at school. The rational sequence of pedagogical actions during the decision of pedagogical situations is defined created by us with «Logic model of the decision of professional situations». Application of a method of the decision of pedagogical situations that allows to develop effectively professional competence of the future experts on physical education to increase a level of their readiness for the future pedagogical activity.

Key words: professional competence, pedagogical situations.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Реалізація навчально-виховних завдань з фізичного виховання учнівської мо-

лоді – складний і багатогранний процес. Він вимагає від учителя фізичної культури високого рівня професійної майстерності та особистого педагогічного та суспільного світогляду [2; 7; 9].

Саме тому сучасна школа та українське суспіль-

© Черняков В. В., 2012

ство висувають підвищені вимоги до особистості майбутнього фахівця з фізичного виховання. Це насамперед стосується його професійних якостей, виховних і організаційних здібностей та психолого-педагогічної готовності до майбутньої професійної діяльності. Особливого значення у цьому аспекті набуває здатність учителя фізичної культури компетентно розв'язувати різноманітні професійні ситуації, що виникають у його педагогічній діяльності [1; 5–7]. Особливим критерієм, який характеризує рівень професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури, постає його професійна компетентність.

Одним із першочергових пріоритетів професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури, які постають перед сучасною системою вищої педагогічної освіти, є активний пошук та використання оптимальних шляхів підвищення ефективності навчальних технологій, спрямованих на формування фахових характеристик майбутнього педагога [3; 4].

Аналіз психолого-педагогічної літератури дає нам підставу стверджувати, що одним із найбільш ефективних шляхів формування професійної компетентності вчителя фізичної культури є застосування активних методів навчання, серед яких важливе значення надається методу педагогічних ситуацій, що передбачає розв'язання професійних ситуацій, які виникають у професійній діяльності вчителя фізичної культури [3; 5; 7; 8].

Ураховуючи, що в діяльності вчителя фізичної культури виникає безліч професійних ситуацій, ми зупинили свій вибір на використанні в навчальному процесі методу розв'язання педагогічних ситуацій з метою розвитку професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичного виховання.

Метою дослідження є висвітлення методики розвитку професійної компетентності на основі використання в навчально-виховному процесі методу розв'язання професійних ситуацій учителя фізичної культури.

Для реалізації поставленої мети нами застосовано наступні **методи дослідження**: *аналіз* психолого-педагогічної та спеціальної літератури; *узагальнення* досвіду фахової підготовки майбутніх учителів фізичної культури; *синтез, систематизація, узагальнення* – для розробки методики розвитку професійної компетентності в процесі розв'язання педагогічних ситуацій.

Виклад основного матеріалу. Професійна підготовка фахівця з фізичного виховання здійснюється в процесі вивчення психолого-педагогічних, медико-біологічних та спеціальних дисциплін. Кожна з цих навчальних дисциплін має свій предмет вивчення й об'єкт дослідження. Проте професійна діяльність учителя фізичної культури вимагає використання інтегрованих знань, умінь та навичок на основі здійснення міжпредметних зв'язків.

У пошуках шляхів підвищення рівня фахової підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання, на думку Б. М. Шияна [9, с. 15–17], важливо об'єднати можливості всіх навчальних дисциплін, що викладаються, відповідно до державного стандарту підготовки вчителя фізичного виховання. Такий підхід дозволить сформувати уявлення студентів про майбутню діяльність та сформувати стійкі професійні знання,

уміння та навички.

Реалізація сучасних вимог до професійно-педагогічної підготовки вчителя фізичної культури має здійснюватись насамперед шляхом посилення уваги до формування його професійно-педагогічної спрямованості та професійної компетентності протягом усього навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі і, зокрема, широко застосовуючи метод педагогічних ситуацій [5; 6].

Теоретичною основою формування вмінь учителя фізичного виховання розв'язувати професійні ситуації є положення про те, що тільки звертаючись до внутрішньої структури особистості, розкриваючи індивідуальні механізми діяльності, можна говорити про те, що сформована професійна компетентність буде продуктивною та стійкою протягом усієї професійної діяльності.

З огляду на це, постає необхідність озброєння майбутнього фахівця з фізичного виховання вміннями ефективно розв'язувати педагогічні ситуації ще в умовах підготовки у вищому навчальному педагогічному закладі. Безумовно, студенту складно глибоко оволодіти всіма оптимальними способами вирішення можливих професійних ситуацій, але засвоїти «технологію» розв'язання педагогічних ситуацій – це значний крок до зростання професійно-педагогічної майстерності вчителя фізичної культури.

Найважливішим фактором при цьому стають показники успішності процесу формування практичних умінь майбутніх фахівців з фізичного виховання розв'язувати професійні ситуації, а саме: наявність позитивної динаміки в оцінюванні рівня педагогічного мислення та підвищення рівня професійної компетентності.

Однією з провідних педагогічних умов формування практичних умінь ефективно розв'язувати професійні ситуації є ступінь розуміння та сприйняття майбутніми вчителями фізичної культури педагогічного впливу ситуацій. Значну кількість педагогічних ситуацій можна розв'язати на основі стандартного алгоритму. В основі такого підходу – логічна модель розв'язання конкретної професійної ситуації. Алгоритмічний підхід до віднаходження оптимального вирішення професійних ситуацій дозволяє студентам значно прискорити оволодіння змістом і послідовністю розв'язання ситуацій і водночас розвивати важливі ознаки професійної компетентності. Алгоритм вирішення педагогічних ситуацій передбачає застосування спеціально розробленої логічної моделі.

Спочатку студенти використовують логічну модель як зразок, що регламентує послідовну та змістовну сторону аналізу та способів вирішення педагогічних ситуацій (рисунк). Потім педагогічні дії, які передбачені в логічній моделі, переводяться в уяву та відтворюються на основі запам'ятовування. Нарешті, після засвоєння процедури аналізу і вирішення ситуацій, діяльність студентів у цьому напрямку набуває ознак практичних навичок, що, у підсумку, підвищує рівень професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичного виховання.

Використання логічної моделі розв'язання професійних ситуацій у ході професійної підготовки фахівців у галузі фізичного виховання дозволяє студентам за порівняно короткий проміжок часу оволодіти загальною технологією розв'язання професійних ситу-

Рис. Логічна модель розв'язання професійних ситуацій

ації учителя фізичної культури. Управління процесом застосування логічної моделі розв'язання професійних ситуацій та оволодіння шляхами і способами вирішення педагогічних ситуацій забезпечується єдністю мети і завдань у справі оволодіння фаховими знаннями, практичними вміннями та навичками.

Реалізація логічної моделі розв'язання професійних ситуацій майбутніми вчителями фізичної культури у процесі розвитку професійної компетентності базується на основі таких принципів логічного мислення: а) принцип тотожності; б) принцип суперечності; в) принцип виключення; г) принцип достатньої підстави.

Принцип тотожності передбачає логічний, системний зв'язок між думками, який можливий лише за умови, коли студент, розмірковуючи над можливими варіантами розв'язання однотипних педагогічних ситуацій, постійно враховує їхній зміст та властивості впливу. Принцип тотожності передбачає, що кожна думка при розв'язанні однотипних педагогічних ситуацій, про конкретну властивість окремої ситуації у конкретному міркуванні повинна зберігати один і той

самий зміст.

Принцип суперечності передбачає, що правильне мислення не має суперечностей. Проте в змісті кожної професійної ситуації закладене протиріччя. А це означає, що розв'язання будь-якої педагогічної ситуації зумовлюється боротьбою суперечностей, спрямованих на знаходження найбільш ефективного способу вирішення ситуації.

Принцип виключення зумовлюється тим, що думки стосовно віднаходження оптимального рішення педагогічної ситуації не повинні бути суперечливими. Цей принцип можна сформулювати наступним чином: дві суперечливі думки щодо розв'язання однієї й тієї ж ситуації в один і той же час, в одному і тому самому відношенні не можуть бути ні істинними, ні хибними; перша – істинна, а друга – хибна, третьою бути не може.

Принцип достатньої підстави полягає в тому, що в процесі знаходження ефективного шляху розв'язання педагогічної ситуації думки мусять бути не лише чіткими, послідовними, несуперечливими, а й доказовими, обґрунтованими. Це обов'язкова умова професійного мислення педагога.

Водночас, при розв'язанні професійних ситуацій для кожної окремо взятої педагогічної ситуації складається допоміжна схема її аналізу. Для прикладу наведемо допоміжну схему розв'язання окремої педагогічної ситуації.

«Важливим елементом гри в баскетбол є виконання штрафного кидка. Завдання уроку передбачає вивчення цієї вправи. Після пояснення основних елементів техніки кидка вчитель стає на відведену позначку та демонструє вправу. Перша спроба виявилась невдалою. Вчитель виконує другу спробу. Але кидок не вдався. Не досягла мети й третя спроба...».

Як необхідно діяти вчителю фізичної культури?

Допоміжна схема розв'язання наведеної професійної ситуації складається з відповідних запитань та виглядає наступним чином:

1. З чієї вини сталась така ситуація?
2. У чому полягає сутність самої ситуації?
3. Які причини виникнення ситуації?
4. Як реагуватимуть на таку ситуацію учні різних класів?
5. Як вплине такий випадок на авторитет учителя?
6. Чи є ситуація, що виникла, показником професійної майстерності вчителя фізичної культури?
7. Кому більше притаманна така ситуація – вчителю-початківцю чи досвідченому вчителю?
8. Як попередити виникнення схожих ситуацій?
9. Чому вчить така ситуація?
10. Як би ви особисто вирішили таку ситуацію?

Систематичний аналіз і пошук способів розв'язання професійних ситуацій учителя фізичної культури в процесі фахової підготовки студентів стає своєрідним ефективним тренінгом для формування відповідних педагогічних умінь, професійної компетентності та педагогічної майстерності.

Ефективність застосування методу педагогічних ситуацій у процесі фахової підготовки підтверджується зміною ставлення студентів до набуття фахових знань. Майбутні фахівці з фізичного виховання (108 опитаних) зазначають, що в процесі розв'язання пе-

дагогічних ситуацій:

- підвищується інтерес до занять, до конкретного матеріалу (64 %);
- краще запам'ятовується навчальна інформація (77 %);
- з'являється досвід вирішення, передбачення і попередження виникнення подібних ситуацій (72 %);
- навчальний матеріал сприймається більш доказовим, сприяє перетворенню знань у переконання (69 %);
- розвивається професійне мислення (83 %).

Найбільш ефективним застосування методу педагогічних ситуацій виявляється при раціональному його поєднанні з репродуктивним навчанням, оскільки в змісті окремої навчальної теми звичайно буває й матеріал, що сприяє створенню проблемної педагогічної ситуації, і елементи знань певної інформативної спрямованості, які дозволяють її розв'язувати.

Процес систематичного надбання досвіду аналізу та розв'язання професійних ситуацій учителя фізичної культури дозволяє сформувати модель педагогічних дій, спрямованих на знаходження ефективних рішень у типових педагогічних ситуаціях. Чисельність професійних ситуацій учителя фізкультури передбачає при цьому й велику кількість варіантів їх вирішення.

Отже, застосування методу педагогічних ситуацій у процесі фахової підготовки майбутніх вчителів фізичної культури дозволяє активізувати й розвивати інтерес до навчання, спонукає ініціативу студентів у пізнанні, вчить діалектичному підходу до оцінки педагогічних явищ.

Висновок: застосування у процесі фахової підготовки майбутніх учителів фізичної культури методу розв'язання педагогічних ситуацій з метою розвитку професійної компетентності дозволяє значно розширити коло педагогічних знань, умінь, навичок і інтересів студентів та підвищити рівень їхньої готовності до майбутньої професійної діяльності.

Перспективи подальших досліджень полягають у дослідженні та висвітленні особливостей розв'язання педагогічних ситуацій відповідно до класифікаційних категорій.

Література:

1. Бабина О. Проблемы развития понимания педагогических ситуаций у будущих учителей / О. Бабина // Вестник высшей школы. – 2006. – № 10. – С. 50–52.
2. Буряк В. Формування педагогічного мислення / В. Буряк // Рідна школа – 2003. – № 9. – С. 38–40.
3. Введенский В. Н. Моделирование профессиональной компетентности педагога / В. Н. Введенский // Педагогика. – 2003. – № 10. – С. 51–55.
4. Демінська Л. О. Компетентнісний та особистісний підходи в процесі професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання / Л. О. Демінська // Слобожанський науково-спортивний вісник : [наук.-теорет. журн.] – 2011. – № 4. – С. 182–186.
5. Ємець О.Й. Практикум з професійних ситуацій : [навч. посіб] / О. Й. Ємець, В. В. Черняков. – Чернігів : ЧНПУ, 2010. – 156 с.
6. Ємець О. Й. Ситуаційні технології в підготовці вчителя фізичної культури / О. Й. Ємець // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : [зб. наук. пр. : уклад. А. В. Цьось, С. П. Козіброцький]. – Луцьк : Вежа, ВНУ ім. Лесі Українки, 2008. – Т. 1. – С. 170–173.
7. Карпюк Р. П. Підготовка вчителя фізичної культури до розв'язання професійних ситуацій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Р. П. Карпюк. – Тернопіль, 2004. – 20 с.
8. Матвієнко О. В. Метод конкретних педагогічних ситуацій / О. В. Матвієнко. – Київ. – 2001. – 298 с.
9. Шиян Б. М. Теоретико-методичні основи підготовки вчителів фізичного виховання в педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Б. М. Шиян. – Київ, 1997. – 50 с.

